

Hayvan kesiminde gönenc (refah)* kıstasları

Savaş Volkan GENÇ**, Özkan ELMAZ***

“Bir uygarlığın gelişebilmesi hayvanlara davranış şekillerinden geçer”

Gandi

Öz: Geleneksel Batı düşüncesi, Batılı olmayanlara oranla hayvanlara karşı daha az saygılı olsa da çağdaş hayvan hakları düşüncesinin doğuşu Batı’da gerçekleşmiştir. Avrupa Birliği (AB), Amsterdam Antlaşmasında (1 Mayıs 1999) hayvan gönencinin korunması “düşüncesi” ilk kez gündeme getirilmiş, hayvanlardan “hissedebilen varlık” olarak söz edilmiştir. Hayvanın yaşamına ilginin artması, beraberinde hayvan gönencinin bilimsel bir konu olarak araştırılıp tartışılmasını getirmiş, hukuksal düzenlemelere gidilmesini yolunu açmıştır. Avrupa Konseyi 1979 yılında, hayvanların kesim ve öldürülmelerine yönelik uygulamalar için hazırlamış olduğu 88/306/EEC sayılı Konsey Kararını imzaya açmış, ilgili karar topluluk üyeleri tarafından onaylanmıştır. AB devletleri hayvan gönencine ilişkin standartları güncelleştirmiş ve 22 Aralık 1993 tarihli 93/119/EC direktifle bunlar uygulamaya konmuştur. AB ülkeleri hayvansal üretim ve ticarete Türkiye’de hayvancılık işletmelerinin onay numarası alabilmeleri için hayvan sağlığı yanında hayvan gönencini de önemli kıstaslar arasına almıştır. Türkiye’de bugüne kadar kesimhanelerde hayvan gönencine ilişkin ayrı bir mevzuat olmasa da hayvanların gönencinin gözetildiği ve uygulama detaylarının görüldüğü hükümler bulunmakta, kanatlı kesimhanelerinde kesim öncesi bayıltımlara ilişkin yöntem hali hazırda uygulanmaktadır.

Anahtar sözcükler: Hayvan gönenci, Türkiye, Avrupa Birliği, kesim, yönetmelik, mevzuat.

Welfare criteria in animal slaughter

Abstract: Traditional Western thought, less respectful for the animals thanks to non western people but the birth of the modern animal rights idea was in the West. European Union (EU) was brought about the protection of animal welfare for the first time at the Amsterdam Treaty (May 1, 1999), animals was talking about that “they were asset which can feel.” The growing interest in animal brought animal welfare as scientific investigation and discussed area, it provided preparing of legal arrangements. European Council opened the Council Decision 88/306/EEC for signature in applications for slaughtering and killing animals in 1979, that decision was approved by the members of the community. EU members improved states on the terms of the current animal welfare and this situation has been implemented directive 93/119/EC, dated December 22, 1993. EU countries take animal health and also animal welfare as an important criteria to receive an acknowledgment number of livestock enterprises in Turkey for animal production and trade. Up to days, there isn’t a separate legislation for the animal welfare at slaughterhouse in Turkey. Implementation details of animal welfare provisions are provided stun before cutting method already being implemented in the poultry slaughterhouse.

Key words: Animal welfare, Turkey, European Union, slaughter, legislation, laws.

* Makalede “refah” kelimesi yerine “gönenc” kelimesi kullanılmıştır. Bu konuda açıklama olarak, Sayın Prof. Dr. Aşkın Yaşar’ın Türkiye’de Birinci Hayvan Refahı ve Veteriner Hekimliği Eğitimi Konferansında sunduğu “Selçuk Üniversitesi Veteriner Fakültesi’nde Hayvan Gönenci Eğitimi” isimli bildiriden kısa bir bölümü aynen aktaralım: “Gönenc kelimesinin öz Türkçe bir kelime olması ve biz bilim adamlarının kendi dilinde yayın etiğine uygun olarak “welfare” kelimesinin tam karşılığı olan Türkçe bir kelime var iken Arapça bir kelimeyi tercih etmemizin “Ari Türkçe”nin korunmasına ve gelişmesine de olumsuz etkiler yapacağı açıktır. “Animal welfare” in Türkçe karşılığı olarak “hayvan gönenci” yerine “hayvan refahı” kavramının tercihi bilim dilinin ari Türkçe’nin bozulmasına, kirlenmesine ya da yaşamasına olumsuz bir katkı yapacağı göz ardı edilmemelidir. Bilim alanımızın tarihi bir sorumluluğu ve veteriner hekimliği etiğine ve hayvan kullanım etiğine verdiği önem gereği henüz yolun başında iken gerekli düzenlemelerin bu doğrultuda yapılabilmesi; terminolojinin dilimize doğru olarak yerleşmesinde bilim dili açısından yararlı olacağı da açıktır.”(12)

** Arş. Gör., Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Veteriner Fakültesi, Temel Bilimler Bölümü, 15100, Burdur.

*** Yrd. Doç. Dr. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Veteriner Fakültesi, Zootečni AD, 15100, Burdur.

Giriş

Modern düşünüşte belirgin şekilde egemen olan “insanın üstünlüğü” savı, alternatif bakış açılarının bulunduğu olasılığını da taşımaktadır. Günümüzde, insanlarda olduğu gibi hayvanlarda da toplum yararını artırmak için göz ardı edilmesi gereken yaşamsal çıkarları olduğu kabul edilmektedir (3).

Bu yaşamsal çıkarların yanı sıra yaşam koşullarının kalitesi, zihinsel ve fiziksel sağlık durumu, hayvanın yaşadığı ortam koşullarının olanaklar dâhilinde en üst düzeyde olması gerektiğini ifade eden “hayvan gönenci” kavramı da tartışmanın ötesinde kabul edilip uygulanan bir durum haline gelmiştir. Hayvanlarda gönenc kavramı; duygu temelinde düşünüldüğünde, acı, korku, ağrı gibi olumsuzlukların azaltılıp, ortadan kaldırılması, görevsel temelden bakıldığında biyolojik işlevlerin doğal ve yeterli şekilde yerine getirilebildiği, takım yaklaşımı temel alındığında ise hayvanın doğasına uygun ortamın oluşturulduğu koşulların sağlanması anlaşılmaktadır (6).

Geleneksel Batı düşüncesi, Batılı olmayanlara oranla hayvanlara karşı daha az saygılı olsa da çağdaş hayvan hakları düşüncesinin doğuşu Batı’da gerçekleşmiştir (3). AB, Amsterdam Antlaşmasında (1 Mayıs 1999) hayvanların gönenclerinin korunması konusu ilk kez gündeme getirilmiş olup hayvanlardan “hissedebilen varlık” olarak söz edilmiştir (4).

Avrupa Konseyi 1979 yılında, hayvanların kesim ve öldürülmelerine yönelik uygulamalar için hazırlanmış olduğu 88/306/EEC sayılı Konsey Kararını imzaya açmış, ilgili karar topluluk üyeleri tarafından onaylanmıştır. AB devletleri hayvan gönencine ilişkin standartları güncelleştirmiş ve 22 Aralık 1993 tarihli 93/119/EC direktifle bunlar uygulamaya konmuştur (5).

Çalışmada hayvan kesiminde gönenc kıstasları AB ve Türkiye mevzuatında karşılaştırmalı olarak ortaya konmaya çalışılmıştır.

Avrupa Birliği’nin istekleri - Türkiye’nin yaptıkları

AB ülkeleri hayvansal üretim ve ticarete Türkiye’de hayvancılık işletmelerinin onay numarası alabilmeleri için hayvan sağlığı yanında hayvan

gönencini de önemli kıstaslar arasına almıştır (2). Almanya ve Türkiye arasında “Avrupa Birliği Veteriner Müktesebatına Türkiye’nin Uyumlaştırılmasının Desteklenmesi Projesi” kapsamında, imzalanan TR02/1B//AG-01 sayılı Eşleştirme Projesi çerçevesinde, veteriner hekimliği mevzuatının, hayvan gönenci konusunda AB standartları ile uyumlaştırılması amaçlanmıştır (4). AB ile birlikte hazırlanan “Çerçeve Veteriner Kanunu” taslağında; “Hayvan Refahı” başlığı altında yetiştirme, nakil, kesim ve öldürme ile deneysel ve diğer bilimsel amaçlar için kullanılan hayvanları kapsayan konular yer almaktadır. Eşleştirme Projesi kapsamında ise hayvan gönenci ile ilgili olarak yönetmelik taslakları hazırlanmıştır (2).

Kesimhanelerde karşılaşılan hayvan gönenci ihlallerine karşı taslak yönetmelik; 93/119/ECC direktifi doğrultusunda 3285 sayılı Hayvan Sağlığı ve Zabıtası Kanunu (HSZK) ve 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanununa (HKK) dayanılarak hazırlanmış olup, hayvanların kesimhanelerde kesim öncesinde hayvan gönencine yönelik uygulamaları daha detaylı bir şekilde ele almakta ve hayvanların kesimhaneye getirilmeleriyle başlayan süreçte, araçlardan indirilmeleri, tutulmaları, bakım ve beslenmeleri, mezbaha içerisindeki hareketleri, kesim öncesi sersemletilmelerine ilişkin bilimsel ve teknik yöntemleri kapsamaktadır (5, 7, 8). Ayrıca, çeşitli amaçlarla öldürülmeleri gereken hayvanların öldürülme yöntemlerini de belirlemektedir. Hayvan gönencine ilişkin taslakta görevlilerin yetki ve sorumlulukları, eğitimleri, karşılaşılabilecek olumsuz durumlarda davranışları ve ilgili hükümlerin ihlalinde verilecek cezalar belirlenecektir (5).

Türkiye’de bugüne kadar kesimhanelerde hayvan gönencine ilişkin ayrı bir mevzuat olmasa da, hayvanların gönencinin gözetildiği ve uygulama detaylarının olduğu hükümler bulunmakta, kanatlı kesimhanelerinde kesim öncesi bayıltılmaları ilişkin yöntem hali hazırda uygulanmaktadır. “Kırmızı Et Yönetmeliği’nde mezbahalarda kesimin hayvanların en az acı çekeceği şekilde yapılması için düzenlemeler istenmektedir. Kesimhanelerdeki uygulamalarda karşılaşılan mevzuat eksikliği AB tarafından belirtilmiş, yapılacak yasal düzenlemeyle eksiklerin giderilebileceği belirtilmiştir. Kanatlı hayvan kesim-

hanelerinde kesim öncesi hayvan gönencine ilişkin sersemletilme kuralları uygulanmaktadır (5).

The Farm Animal Welfare Council'ın (FAWC) (Çiftlik Hayvanları Gönenc Konseyi) 2003 raporunda herhangi bir bayılma yöntemi kullanılmıyorsa kesim öncesi hayvanların tutulması ve bilinçsizlik dönemine indüklenmesinin strese ve gönenc sorunlarına yol açacağı bildirilmiştir. FAWC dini kesimler için kabul edilen gönenc muafiyetini de yürürlükten kaldırmıştır (1).

Dünya Hayvan Sağlığı Teşkilatının 2004 Yılı Genel Kurulunda hayvan gönenci konusunda bir kaynak hazırlanması ve bu konuda bir çalışma grubu oluşturulması kararı alınmıştır. Teşkilat, 2004 yılı Şubat ayında ilk kez “*Global Hayvan Refahı Konferansı*” düzenlemiştir. Kara yoluyla ve deniz yoluyla hayvan nakli, insan tüketimi için hayvan kesilmesi, hastalık nedeniyle hayvanların insancıl şekilde öldürülmesi konularında rehber hazırlanmış, üye ülkelerin bu doğrultuda mevzuat düzenlemesine gitmeleri karara alınmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ve AB Komisyonundan oluşan bir çalışma grubu 21 Haziran 2005 tarihinde Brüksel’de “*Dini Amaçlı Kesimler*” konulu bir toplantı gerçekleştirmiştir (2).

Türkiye’deki durum

Kırmızı et kesim yerleri ve kanatlı hayvan kesim yerleri ile ilgili yönetmelikler HSZK’nun 33’üncü Maddesine dayanılarak çıkartılmıştır (7). “*Kırmızı Et ve Et Ürünleri Üretim Çalışma ve Denetleme Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik*”te “*Özel Şartlar*” başlığında bekleme yerlerinde hayvan başına gerekli alanları, yem ve su vermek için düzenek, nakil araçlarından kolay ve güvenle inmelerini sağlayacak rampa sistemi, hasta ya da hastalık şüpheli hayvanlar için özel, ayrı bir bölüm, kesim bölümünde küçük ve büyük baş hayvanlar için ayrı ayrı yerlerin olması, kesim yerine hayvanların strese sokulmadan getirilmeleri, kesinlikle yerde kesim yapılmaması şartları konulmuştur. Ancak, kesim öncesi sersemletme yalnızca domuzlar için getirilmiş bir gönenc kuralı olmuştur (10). “*Kanatlı Hayvan Eti ve Et Ürünleri Üretim Tesislerinin Çalışma ve Denetleme Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik*”te de kesim öncesi askılama bölümünde hayvanların

strese sokulmasının engellenmesi için loş bir aydınlatmanın olması istenmekte, muayene sırasında nakliye aşamasında yaralanma, stres vb. durumlarına bakılması, bekletilme esnasında yeterli büyüklükte havalandırma ve ısıtmaya sahip bir bölüm ve kesimden önce sersemletilme yapılması kuralları getirilmiştir (11). Türkiye’de kırmızı et kesim yerlerinde kesilecek hayvanlara elektro-şok uygulanmazken, kanatlı kesim yerlerinde elektro-şok uygulanabilirken, HSZK’nun 33’üncü Maddesinde “*Köylerde zati ihtiyaç ve köy tüketimi için yapılacak kesimler ile kurbanlık hayvanlar bu madde hükmüne tabi değildir*” ifadesi bulunmaktadır (2, 7).

HKK’nun 10. Maddesinde “*Çiftlik hayvanlarının bakım, beslenmesi, nakliyesi ve kesimi esnasında hayvanların refahı ve güvenliğinin sağlanması hususundaki düzenlemeler Tarım ve Köyişleri Bakanlığınca çıkarılacak yönetmelikle belirlenir*” hükmü yer almaktadır (8). Ancak, Kanunda denetimin Çevre ve Orman Bakanlığınca yapılması öngörülmektedir. HKK’nun 12’nci Maddesinde “*Hayvanların kesilmesi; dini kuralların gerektirdiği özel koşullar dikkate alınarak hayvanı korkutmadan, ürkütmeden, en az acı verecek şekilde, bir anda kesimi, kesim yerleri, ehliyetli kesim yapacak kişiler ve ilgili diğer hususlar Bakanlık, kurum ve kuruluşların görüşü alınarak, Diyanet İşleri Başkanlığının bağlı olduğu Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle belirlenir*” denilmektedir (2, 8). Resmi Gazete’de 2001 yılında “*Kurban Hizmetlerinin Diyanet İşleri Başkanlığınca Yürütülmesine Dair Bakanlar Kurulu Kararı*” yayımlanmış, “*Kurban Hizmetlerinin Diyanet İşleri Başkanlığınca Yürütülmesine Dair Yönetmelik*” de 2002 yılında çıkartılmıştır (2, 9). Yönetmelikte, amaç bölümünde gönenc kavramına yer verilmezken “*en az acı verecek şekilde*” ifadesi kullanılmış, Madde 10 ve 21’de gönenc kavramı kullanılmadan bu konudaki gereklilikler anlatılmıştır. Ancak, Yönetmelikte en dikkat çekici husus “*Hayvan Hakları Başlığında*”ki Madde 25’tir. Bu maddede gönenc kavramına yer verildiği, “*temizlik, sağlık ve güvenlikleri uygun yöntemlerle ve eziyet edilmeden taşınmasının sağlanması, kasıtlı olarak kötü davranılması, dövülmesi, aç ve susuz bırakılması, aşırı soğuğa veya sıcağa maruz bırakılması, kesin olarak öldüğü anlaşılmadan vücutlarına müdahalede bulunmasının yasaklanması*” gibi gereklilikler bu bölümde belirtilmiştir (9).

Avrupa Birliği'nin kesim ve itlafta istekleri

AB 93/119/EC direktifi doğrultusunda istenen kesim ve itlaf kuralları şöyledir: Kürkü için yetiştirilenler hayvanlar hariç diğer hayvanların bayıltılması veya öldürülmesinde izin verilen metotlar:

Sersemletme-Bayıltma için: Darbeli tabanca, beyin sarsıntısı, elektronarkoz, karbondioksit maruz bırakma yöntemleri.

Öldürme için: Mermili tüfek ya da tabanca, elektrik verilmesi, karbondioksit maruz bırakma yöntemleri. Bunların yanı sıra bazı özel türlerin öldürülmesinde başın kesilmesi, boynun kırılması gibi yöntemler kullanılabilir. Hayvanların kanlarının akıtılmasında ise; sersemletmeden sonra şah damarı ya da önemli herhangi bir damarı kesilerek kan mümkün hızlı ve bol miktarda akıtılmaya başlanmalı, hayvanın bilinci geri gelmeden kanama bitmelidir. Kanama sona ermeden derinin yüzülmesi gibi hiçbir işlem uygulanmamalıdır. Sersemletme, zincir takma ve kesme işlemleri için bir kişi sorumlu ise bu kişi bir hayvan üzerinde işlemleri sırasıyla tek tek yapıp bitirdikten sonra diğer hayvana geçilmelidir. Kümes hayvanlarının otomatik kesildiği işletmelerde mekanik sistem arızasına karşı elle kesim yapacak eğitilmiş bir kişi bulundurulmalıdır. Hastalık kontrolü için ise bu yöntemlere ek olarak, ani ölüme sebep olmayan (uyuşturucu iğne atışı vb) uygulamalar da yapılabilir.

Kürk hayvanları için: Beyine giren, mekanik olarak işleyen aletler, aşırı doz anestezi ilaç enjeksiyonu, elektrik akımıyla kalbi durdurma, karbonmonoksit maruz bırakma, kloroforma maruz bırakma, karbondioksit maruz bırakma yöntemleri kullanılabilir. Burada önemli olan konu değişik türler için en uygun öldürme yöntemine karar verilmesidir¹.

Bunların yanı sıra AB Komisyonu 18 Eylül 2008 tarihinde 1 Haziran 2011'de yürürlüğe girecek olan yeni direktifin taslak metnini internet üzerinden sunmuştur. AB 93/119/EC direktifin gözden geçirilerek düzenlenmiş hali olan bildiri 31 Aralık 2014 tarihine kadar üye ülkelerin ilgili persone-

linin yeterli sertifikalarını almış olmaları ve 31 Aralık 2018 tarihine kadar da yeni kesimhanelerin ve donanımların tamamlanması istenmiştir. (http://ec.europa.eu/food/animal/welfare/slaughter/ce_proposal_animal_time_killing_en.htm Erişim tarihi: 21 Ocak 2009)

Dini açıdan bakış ve gönenc

Kur'an'da yer alan ve kan tüketimini yasaklayan surelere göre (Bakara, 2, 173 Ayetler En'am Suresi 145. Ayet, Nahl Suresi 115. Ayet) İslam dininde etin helal olması için kesim sırasında hayvan kanının tamamen akıtılması gerekir (13). Hayvanın kesimden önce öldürülmeden sadece bayıltılması kabul edilmesine rağmen bayılmanın kesimde istenilen düzeyde kan akmasını olumsuz etkileyeceğini iddia eden kimi görüşler de mevcuttur. Ancak, Anıl ve ark. (1) çalışmalarında elektrikle ya da tabanca ile bayıldıktan sonra boynun kesilmesinin kan akımında olumsuz etkisinin olmadığını ve bayılmadan yapılan kesimin kan akımını artırmadığını göstermektedir. Hatta elektrikle bayılma ardından yapılan kesimde elektrik dalgaları kaslarda, damarlarda kasılmalara ve sempatik uyarıya yol açacağı için daha çok kanama gerçekleşmesi eğilimini ileri sürmektedirler. Yine aynı çalışmaya göre, elektrikle ya da tabanca ile bayılma sonrası yapılan kesimler toplam kan kaybını etkilememektedir. Bayılmadan yapılan kesimlerin daha çok kan kaybı sağladığına dair herhangi bir bulguya rastlanılmamıştır. İslami usullere göre kesimde en önemli şartlardan biri hızlı ve etkili kan kaybının gerçekleşmesidir. Bu durum hayvan gönenci açısından da önemli olup, hızlı kan kaybı bilincin yitirilmesini ve ölümü hızlandırmaktadır (1).

Sonuç

Degrazia'nın (3) "Hayvan Hakları" isimli kitabında İslam dininde hayvana bakışı için: "*Kuran hayvanlara eziyet edilmesini yasaklar ve bazılarına göre (yorumu göre değişebilmektedir) hayvanların bir dereceye göre akıl yürütme yetisine sahip olduklarını bildirir; ayrıca, Muhammet'in "Allah'ın yarattıklarına karşı şefkatli olan, kendisine karşı da şefkatlidir" dediği söylenir.*" demektedir. Kurban bayramlarında yaklaşık 600.000 sığır ve 2.000.000 koyun-keçinin kesilmesiyle oluşan ve alınan iyi-

1 COUNCIL DIRECTIVE 93/119/EC of 22 December 1993 on the protection of animals at the time of slaughter or killing OJ L 340, 31.12.1993, p. 21

leştirme tedbirlerine rağmen karşılaşılan olumsuz “manzaralar”, kutsal amacın dışına çıkıldığını açıkça göstermektedir (1).

Hayvanların gönencini korumaya ciddi bir adanmışlık ve hayvan yaşamına saygı, ister bu yaşam içtenlikle değerli kabul edilsin, ister kişinin kendi kurtuluşu ve gelişmesi için bir yol olarak görülsün kabulü, yaşamın tümünün kutsallığının ve güzelliğinin kabulünü önümüze sunacaktır. Günümüzde Batı Kültürü hayvan hakları fikrini daha modern görüşlü ve hayvanların ahlaksal statüleri ile zihinsel yaşamlarını ilgilendiren konuları inceleme açısından daha ciddi bir konumdadır. Birçok insan hayvanlara uygun biçimde davranma sorunuyla uğraşmakta, hayvan haklarıyla bağlantılı konulara ilişkin anlayışlarını ve değerlendirmeleri geliştirmek istemektedirler (3).

Hayvanın yaşamına ilginin artması beraberinde hayvan gönencinin bilimsel bir konu olarak araştırılıp tartışılmasını getirmiş, hukuksal düzenlemelerin çıkartılmasını sağlamıştır (6). Mevzuat hazırlamada en önemli husus, mevzuatın uygulanması noktasında alt yapının oluşturulması, ilgililerin bilgilendirilmesi, sürekli eğitim, uygulamaların takibi ve denetim mekanizmalarının işletilmesidir. Türkiye’de atıl kapasitede çalışan mezbahaların düzenlenerek gönenc şartlarının sağlandığı kesimlerin yapılıp hayvanların et olarak taşınması tercih edilmelidir. Salgın hastalıklar veya zoonoz hastalıklarla mücadele amacıyla yapılan zorunlu müdahalelerde de hayvanların insancıl yollarla öldürülmesi konusuna özellikle hassasiyet gösterilmelidir. Türkiye, AB kalite standartlarını hayvansal ürünlerin üretiminde de hızla yerine getirmek durumundadır (2).

Çalışmanın hazırlanması sırasında katkıları için Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Veteriner Hekimliği Tarihi ve Deontoloji AD Başkanı Yrd. Doç. Dr. Sayın Atilla ÖZGÜR’e teşekkür ederiz.

Kaynaklar

- Anıl MH ve Ark** (2005): *Koyunlarda Dini Kesim İle Kesim Öncesi Bayıltmayı İçeren Metotların Karşılaştırılması ve Kan Akımında, Hematokrit Değerde ve Et Kalitesi Parametrelerinde Farklılığın Bulunmaması*. 125-128. Türkiye’de Birinci Hayvan Refahı ve Veteriner Hekimliği Eğitimi Konferansı, Twinning Project TR02/IB/AG-01 European Union Financia Assistance Programme to Turkey, Ankara.
- Arık M** (2005): *Türkiye’de Hayvan Refahına İlişkin Mevzuatın Uygulanması*. 9-13. Türkiye’de Birinci Hayvan Refahı ve Veteriner Hekimliği Eğitimi Konferansı, Twinning Project TR02/IB/AG-01 European Union Financia Assistance Programme to Turkey, Ankara.
- DeGrazia D** (2006): *Hayvan Hakları* (Çev. Hakan Gür). 15, 16, 20, 22, 39. Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Harung J, Briese A**, (2005): *Türkiye’de Birinci Hayvan Refahı ve Veteriner Hekimliği Eğitimi Konferansı Önsöz*. 5. Twinning Project TR02/IB/AG-01 European Union Financia Assistance Programme to Turkey, Ankara.
- Özdemir İ** (2005): *Kesimhanelerde Hayvan Refahına İlişkin Konferans Metin Özeti*. 31-32. Türkiye’de Birinci Hayvan Refahı ve Veteriner Hekimliği Eğitimi Konferansı, Twinning Project TR02/IB/AG-01 European Union Financia Assistance Programme to Turkey, Ankara.
- Özgür A** (2005): *Hayvan Gönenci Açısından Türkiye’deki Veteriner Hekimlik Mevzuatının Değerlendirilmesi*. 49, 52. Twinning Project TR02/IB/AG-01 European Union Financia Assistance Programme to Turkey, Ankara.
- Resmi Gazete** (1986): *Hayvan Sağlığı Zabıtası Kanunu*, Tarih: 16.05.1986, Sayı:19109 Yayımlandığı Düstur: Ter-tip: 5 Cilt: 25 Sayfa: 209
- Resmi Gazete** (2004): *Hayvanları Koruma Kanunu*, Tarih: 01.07.2004, Sayı:25509 Kanun No: 5199, Kanun Kabul Tarihi: 24.06.2004
- Resmi Gazete** (2002): *Kurban Hizmetlerinin Diyanet İşleri Başkanlığınca Yürütülmesine Dair Yönetmelik*, Tarih:18.08.2002, Sayı: 24850.
- Resmi Gazete** (2005): *Kırmızı Et ve Et Ürünleri Üretim Çalışma ve Denetleme Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik* (Değişiklik Tarihi: 31.10.2005, Sayı: 25974), Tarih: 05.01.2005, Sayı: 25691.
- Resmi Gazete** (2005): *Kanatlı Hayvan Eti ve Et Ürünleri Üretim Tesislerinin Çalışma ve Denetleme Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik* (Değişiklik Tarihi: 31.10.2008, Sayı: 27040), Tarih: 08.01.2005, Sayı: 25694.
- Yaşar A** (2005): *Selçuk Üniversitesi Veteriner Fakültesinde Hayvan Gönenci Eğitimi*. 39 - 41. Türkiye’de Birinci Hayvan Refahı ve Veteriner Hekimliği Eğitimi Konferansı, Twinning Project TR02/IB/AG-01 European Union Financia Assistance Programme to Turkey, Ankara.
- Yazır EH** (2005): *Kur’an-ı Kerim ve Açıklamalı Meal-i*. Sadeleştiren: M. Sadi Çoğenli, Huzur Yayın; Kuran ve Hadis; İstanbul, ISBN 9758666924.

Geliş Tarihi: 10.01.2009 / Kabul Tarihi: 15.03.2009

Yazışma Adresi:

Arş. Gör. Savaş Volkan GENÇ
Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Veteriner Fakültesi
Temel Bilimler Bölümü, 15100, BURDUR
Tel: 0248 234 45 00 / 1508
E-posta: svgenç@yahoo.com